

بررسی سازکار تولید قراردادی گوشت
مرغ در ایران و چالش‌های آن؛
مطالعه تطبیقی شرکت تایسون فودز

انديشكده اقتصاد مقاومتي |

گروه كشاورزي |

دي ماه ۱۴۰۳

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را در خصوص این گزارش و همچنین سایر فعالیت‌های اندیشکده مطرح کنند.

بررسی سازکار تولید قراردادی گوشت مرغ در ایران و چالش‌های

آن؛ مطالعه تطبیقی شرکت تاپسون فودز

کشاورزی	گروه موضوعی:
پژوهشی	نوع گزارش:
۱۴۰۳۱۰۶۲۳	شناسه:
۱۴۰۳/۱۰/۱۵	تاریخ انتشار:
محمد علی ارفعی	تهیه و تدوین:
مهدی خداوردی	مدیر مطالعه:
مهدی سروی	ناظر علمی:

خلاصه مدیریتی

گوشت مرغ با تولید سالانه ۲.۷ میلیون تن و سرانه مصرف ۳۰ کیلوگرم بیشترین سرانه مصرف کشور را در بین محصولات پروتئینی دارد. همچنین صنعت مرغداری به عنوان تولید و تامین کننده گوشت مرغ مورد نیاز مردم، ضمن ایجاد اشتغال برای حدود ۲۰۰ هزار نفر، بیش از ۲۰۰ هزار میلیارد تومان گردش مالی سالانه دارد.

در صنعت تولید گوشت مرغ ایران، انواع حلقه‌های تولیدی وجود دارد که هر حلقه مکمل حلقه دیگر است. این حلقه‌ها شامل لاین، اجداد، مادر، گوشتی، جوجه‌کشی، کارخانه خوراک، کشتارگاه و توزیع است. در ایران یک واحد لاین سویه آرین در بابل کنار، ۴۰ واحد اجدادی با ظرفیت بالقوه ۸۰۰ هزار قطعه، ۸۰۰ واحد مادر با ظرفیت بالقوه ۲۴ میلیون قطعه و ۴ میلیون تن ظرفیت تولید گوشت مرغ در بیش از ۱۸ هزار مرغداری فعال کشور وجود دارد. در سایر بخش‌ها نیز ظرفیت خالی زیادی برای رشد تولید وجود دارد.

گوشت مرغ یک محصول فسادپذیر بوده و تولید آن در صنعت مرغداری به علت وجود حلقه‌های متعدد زمان‌بر است. به علت وابستگی این حلقه‌ها به هم، تغییر در قیمت، مقدار، مدت و کیفیت خروجی‌های هر حلقه بر وضعیت حلقه بعدی تاثیر گذار است و هرچه ارتباطات این حلقه‌ها از هم منقطع باشد، تولید و عرضه گوشت مرغ در کشور دچار چالش می‌شود.

حلقه‌های زنجیره تولید گوشت مرغ روابط و ساختارهای متفاوتی در ایران و جهان دارند. در سال ۱۳۹۲ طی یک بررسی میدانی ۵۲ رابطه متفاوت بین حلقه‌های صنعت مرغداری ایران شامل لاین، اجداد، مادر، مرغ گوشتی، کارخانجات جوجه‌کشی، کارخانجات خوراک و کشتار و فرآوری یافت شد. البته از میان روابط و ساختارهای گوناگون، دو ساختار مستقل و ساختار یکپارچه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

براساس طبقه‌بندی انجمن ملی تولیدکنندگان زنجیره‌ای گوشت مرغ ایران، هر شرکتی که به صورت مالکیتی یا تعاونی حداقل دو حلقه از چهار حلقه اصلی یعنی مزارع مرغ مادر، مزارع مرغ گوشتی، کارخانه خوراک و کشتارگاه را با حداقل ظرفیت‌های مشخص شده در اختیار داشته باشد، به عنوان شرکت زنجیره‌ای معرفی می‌شود و در ساختار زنجیره یکپارچه قرار می‌گیرد. در مقابل مرغدارانی که خارج از این ساختار باشند در ساختار مستقل جا می‌گیرند.

در حال حاضر حدود ۷۰ درصد گوشت مرغ مورد نیاز کشور در ساختار مستقل تولید می‌شود. در این ساختار عمده حلقه‌ها به صورت منفک از یکدیگر عمل کرده و برنامه‌ریزی مشترکی بین آنها وجود دارد و عملاً واسطه‌ها نقش مهمی در اتصال مراحل مختلف زنجیره به یکدیگر ندارند.

در مقابل در ساختارهای یکپارچه ارتباط مستقیم و بدون واسطه‌ای بین حلقه‌های اصلی تولید شکل می‌گیرد و ریسک تولید برای کل زنجیره کاهش پیدا می‌کند. در ساختارهای یکپارچه امکان اتصال مرغداری‌های پراکنده کشور به شرکت‌های زنجیره‌ای یکپارچه از طریق تولید قراردادی امکان‌پذیر می‌شود. در این شیوه از تولید، واحدهای مستقل خرد می‌توانند زیر چتر واحدهای بزرگ‌تر قرار گیرند و انواع حمایت‌های نهادی و فنی را از آنها دریافت کنند. در ایران برخی از شرکت‌ها و واحدهای مرغداری خرد به این شیوه تولید می‌کنند.

شرکت سپیدماکیان بزرگ‌ترین شرکت زنجیره‌ای پرورش مرغ گوشتی در ایران است که چهار حلقه مزارع مادری، کارخانه خوراک، مزارع گوشتی و کشتارگاه را به طور کامل در مالکیت دارد اما در شرایط فعلی حدود ۷۳ درصد مقدار تولید و عرضه گوشت خود را به صورت قراردادی با ۲۵۳ مرگذار انجام می‌دهد و از سال ۹۲ که تولید قراردادی را شروع کرده، میزان جوجه‌ریزی این شرکت حدود ۲۰ برابر شده است.

در فرایند پرورش قراردادی سپیدماکیان، مرگذار تأسیسات و امکانات لازم را بدون دریافت اجاره‌بها و هزینه‌های شارژ، هزینه‌های پرسنلی و انرژی (برق، گاز، گازوئیل و...) به عنوان آورده سهم سرمایه‌گذاری خود تأمین می‌کند. جوجه یک روزه، واکسن و دان مورد نیاز دوره پرورش به همراه هزینه حمل و بیمه نیز آورده‌های شرکت هستند. در پایان هر دوره تولید گوشت مرغ با توجه به فرمول از قبل تعیین شده در قرارداد، حق السهم شراکت به هر دو طرف تعلق می‌گیرد.

تولید قراردادی توسط شرکت سپیدماکیان دارای چالش‌های مختلفی بوده است که به چهار دسته اقتصادی، نهادی، حقوقی و فرهنگی-اجتماعی تقسیم می‌شود. به جز چالش‌های عمومی مربوط به قیمت‌گذاری دستوری گوشت مرغ و در نتیجه محدود شدن نرخ خرید مرغ زنده توسط شرکت و همچنین کمبود نقدینگی، عوامل منحصر بفردی مانند مایل نبودن شرکت برای تولید قراردادی با مرغداری‌های خرد مقیاس، نبود ارزش محضری برای قراردادهای، اختلافات بین تشکل‌ها (از جمله اتحادیه مرگذاران گوشتی با انجمن ملی زنجیره‌ها) و همچنین آشنا نبودن عمده مرگذاران مستقل با مزایا و شیوه تعامل با زنجیره‌ها از جمله این چالش‌ها بوده است.

مطالعه شرایط تولید بسیاری از تولیدکنندگان بزرگ گوشت مرغ در جهان نشان می‌دهد الگوی تولید در این کشورها نیز براساس الگوی تولید قراردادی از طریق شرکت‌های زنجیره‌ای است. به عنوان مثال شرکت آمریکایی تاپسون فودز با تولید سالانه ۹ میلیون تن گوشت مرغ یکی از بزرگ‌ترین زنجیره‌های تولید گوشت مرغ در جهان است. این شرکت تنها در سال ۲۰۲۳ با حدود ۶۵۰۰ مرگذار گوشتی آمریکایی قرارداد داشته و ۹۶ درصد از تولید شرکت به صورت قراردادی بوده است. تاپسون فودز به مرور زمان توانسته همه حلقه‌های تولید بخصوص واحد لاین (سویه کاب) و اجداد را به صورت مالکیتی در اختیار بگیرد. از مهم‌ترین راهبردهای شرکت برای توسعه بازار و تولید سویه کاب در جهان، سرمایه‌گذاری مشترک در زنجیره‌های محلی و تولید قراردادی است.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۶
فصل ۱. زنجیره گوشت مرغ از تولید تا عرضه.....	۸
۱-۱- بخش‌های اصلی صنعت مرغداری کشور.....	۸
۱-۱-۱- بخش پرورش اولیه.....	۸
۱-۱-۲- بخش تولید.....	۱۲
۱-۱-۳- بخش توزیع.....	۱۶
۲-۱- ساختار صنعت مرغداری در کشور.....	۱۷
۲-۱-۱- ساختار مستقل.....	۱۸
۲-۱-۲- ساختار زنجیره یکپارچه.....	۱۹
۳-۱- جمع بندی.....	۲۱
فصل ۲. گوشت مرغ در آمریکا.....	۲۲
۱-۲- تمرکز جغرافیایی تولید مرغ در آمریکا.....	۲۳
۲-۲- تاپسون فودز.....	۲۴
۱-۲-۲- معرفی کاب و نترس.....	۲۵
۲-۲-۲- سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه توسط تاپسون فودز.....	۲۵
۳-۲-۲- فرآیند تولید مرغ در شرکت تاپسون فودز.....	۲۶
۴-۲-۲- تولید قراردادی توسط تاپسون فودز.....	۲۷
۵-۲-۲- فرآوری و بسته بندی توسط تاپسون فودز.....	۲۸
۶-۲-۲- توزیع و خرده فروشی گوشت مرغ تاپسون فودز.....	۲۹
۷-۲-۲- شیوه توسعه نژاد کاب در جهان.....	۳۰
۳-۲- جمع بندی.....	۳۱
فصل ۳. تولید قراردادی شرکت‌های زنجیره‌ای در ایران.....	۳۳
۱-۳- دستورالعمل اجرایی شرکت‌های زنجیره یکپارچه تولید گوشت مرغ.....	۳۴
۲-۳- شرایط دریافت مجوز شرکت زنجیره‌ای و عضویت در انجمن.....	۳۶
۳-۳- تاریخچه و معرفی شرکت سپیدماکیان.....	۳۶
۴-۳- سازوکار تولید قراردادی شرکت سپیدماکیان.....	۴۱
۵-۳- چالش‌های تولید قراردادی شرکت سپیدماکیان.....	۴۴
۱-۵-۳- اختلاف در سود و هزینه فرصت تولید در شرایط مستقل.....	۴۴
۲-۵-۳- نبود دانش و فرهنگ ایجاد و درک نظام تولید قراردادی.....	۴۵
۳-۵-۳- نبود نظام حقوقی مناسب برای مشارکت.....	۴۶
۴-۵-۳- تعدد و تعارض تشکلهای مدیریت صنعت.....	۴۷
۶-۳- جمع بندی.....	۴۷

فصل ۴. جمع‌بندی و پیشنهادات.....	۴۹
منابع.....	۵۱

فهرست جداول

جدول ۱. ظرفیت پروانه‌ای واحدهای اجداد گوشتی.....	۱۰
جدول ۲. ظرفیت پروانه‌ای مزارع مرغ مادر گوشتی کشور.....	۱۲
جدول ۳. روند جوجه‌ریزی کشور طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰.....	۱۴
جدول ۴. تفکیک ظرفیتی مرغداری‌های گوشتی (سال ۱۴۰۰).....	۱۴
جدول ۵. اطلاعات ظرفیت پروانه‌ای کشتارگاه‌های طیور کشور.....	۱۶
جدول ۶. ظرفیت مراحل تولید گوشت مرغ اسپیدماکیان به تفکیک مالکیتی، اجاره‌ای و مشارکتی.....	۳۷
جدول ۷. ناوگان حمل شرکت اسپیدماکیان.....	۳۸
جدول ۸. سهم جوجه‌ریزی شرکت اسپیدماکیان در استان‌های مختلف.....	۳۸
جدول ۹. آورده‌ها و تعهدات اسپیدماکیان و مرگذار در مشارکت.....	۴۲

فهرست نمودارها

نمودار ۱. روند تولید، مصرف و صادرات گوشت مرغ در آمریکا.....	۲۲
نمودار ۲. روند جوجه‌ریزی شرکت اسپیدماکیان (میلیون قطعه).....	۳۹
نمودار ۳. روند ضریب تبدیل شرکت اسپیدماکیان.....	۳۹
نمودار ۴. نسبت جوجه‌ریزی مزارع مالکیتی، استیجاری به مشارکتی اسپیدماکیان.....	۴۰
نمودار ۵. روند ضریب تبدیل مزارع مالکیتی، استیجاری به مشارکتی اسپیدماکیان.....	۴۱

فهرست اشکال

شکل ۱. زنجیره گوشت مرغ از تولید تا عرضه.....	۸
شکل ۲. هرم تولید جوجه یک روزه گوشتی.....	۹
شکل ۳. زنجیره تولید جوجه یک روزه گوشتی.....	۹
شکل ۴. ساختار مستقل در صنعت مرغداری.....	۱۸
شکل ۵. ساختار زنجیره‌ای یکپارچه در صنعت مرغداری.....	۲۰
شکل ۶. اطلاعات فروش گوشت مرغ، بوقلمون و تخم مرغ آمریکا به تفکیک ایالت‌ها.....	۲۴
شکل ۷. زنجیره تولید تا توزیع گوشت مرغ در شرکت تاپسون فودز.....	۲۶
شکل ۸. ساختار صنعت تولید تا عرضه گوشت مرغ در تاپسون فودز.....	۲۹
شکل ۹. ساختار فروش و فرآوری شرکت تاپسون فودز.....	۳۰
شکل ۱۰. ساختار توسعه نژاد کاب در جهان.....	۳۱
شکل ۱۱. دستورالعمل اجرایی شرکت‌های زنجیره یکپارچه تولید گوشت مرغ.....	۳۴
شکل ۱۲. سناریوهای تولید قراردادی.....	۵۰